

**АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У МОРСЬКИХ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Постановка проблеми. Сучасний торговельний флот вимагає від управлінського і технічного персоналу високого рівня професійної компетентності. Підготовка майбутніх судноводіїв до виконання посадових обов'язків — складна, багатогранна проблема, успішне вирішення якої залежить від скоординованості зусиль педагогічних працівників.

Проблема підготовки фахівців морського транспорту, здатних ефективно працювати в умовах внутрішньої та міжнародної конкуренції, визначати цілі, нести відповідальність за свою роботу, здійснювати діяльність у мультинаціональному екіпажі, приймати рішення організаційного плану, розуміти та переконувати інших, долати конфлікти й непорозуміння, на цей час набуває особливої актуальності, адже набуття такої готовності сприятиме якісному виконанню моряками своїх професійних обов'язків в умовах багатонаціонального екіпажу.

До представників професій, до яких висуваються підвищені вимоги, слід віднести і судноводіїв, адже від злагодженості дій екіпажу залежить не лише безпека та цілісність вантажу, але й життя та здоров'я людей, здійснення безаварійного плавання суден, екологічна безпека морського середовища. Така професійна діяльність вимагає високого рівня професійної підготовки.

Підвищення якості навчання у морському навчальному закладі на даному етапі потребує пошуку практичних рішень. Аналізуючи документ, який безпосередньо регламентує мінімальні вимоги до освіти судноводіїв, а саме Міжнародну конвенцію з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) 1978 року з поправками 1995 та 2010 років [6], ми можемо відмітити, що у ньому узагальнюються вимоги до якостей випускників морських вищих навчальних закладів, які будуть жити та працювати в мультинаціональних екіпажах, а саме:

- вміти працювати в команді, бути комунікабельною людиною, яка здатна ефективно адаптуватись до різних умов;
- гнучко адаптуватись до різних ситуацій на борту судна;
- знаходити альтернативні варіанти та приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності;
- долати культурні стереотипи, які можуть загрожувати ефективній роботі мультинаціонального екіпажу;
- уміти аналізувати дії людей з усвідомленням, що їхні традиції, свята, звичаї, мова відрізняються [9, с. 124].

Отже, однією з важливих педагогічних умов підготовки студентів у морських закладах є оптимізація вивчення фахових дисциплін для підготовки майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам модернізації професійної освіти, професійної підготовки фахівців у вищій школі в Україні присвячено праці А. Алексюка, А. Беляєвої, В. Бикова, В. Бондар, С. Гончаренко, Р. Гуревича, С. Сисоєвої, М. Шкіля, О. Романовського, К. Катханова, В. Кременя, В. Кузьменка та ін. Проте аналіз сучасного стану вищої морської освіти та підвищення кваліфікації спеціалістів морського профілю свідчить про недостатнє дослідження окремих аспектів цієї проблеми у вітчизняній педагогічній науці.

Метою статті є обґрунтування важливості оптимізації вивчення фахових дисциплін у морських вищих навчальних закладах для підготовки майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі.

Праця в морі протікає в стресових умовах постійного шуму і вібрації, відриву від адаптивного середовища, звичного соціального оточення, дефіциту інформації, групової ізоляції та самотності, необхідності постійної готовності до виконання службових обов'язків, монотонності й одноманітності праці, необхідності приймати рішення в умовах дефіциту часу, загрози аварійних ситуацій, піратських нападів та природних катаклізмів, а тому не піддається запрограмованій технологічній упорядкованості, для такої діяльності потрібна професійна інтуїція, творча активність, максимум гуманізму й самовіддачі. Серед складностей також варто відзначити необхідність злагодженої праці та досягнення цілковитого розуміння в змішаному екіпажі з представниками різних націй, релігій та етнічних груп, портовими властями, між працівниками машинного і палубного відділення.

Згідно з Галузевим стандартом Вищої освіти України з напрямку підготовки «Морський та річковий транспорт» професійного спрямування «Судноводіння» усі дисципліни навчального плану розподіляються на 3 цикли підготовки:

- цикл соціально-гуманітарної підготовки;
- цикл фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки;
- цикл професійної (професійно орієнтованої) та практичної підготовки [2].

Стандарти підготовки фахівців у вищих морських навчальних закладах, які працюватимуть у складі екіпажів морських суден, визначаються не тільки стандартами певних напрямів та спеціальностей, але й міжнародними конвенціями стосовно підготовки моряків та безпеки судноплавства і ратифіковані Україною. Програми підготовки фахівців морського флоту фактично містять два цикли нормативних дисциплін. Перший визначається науково-методичною комісією певного напрямку, другий визначається вимогами Міжнародної морської організації.

Так, сьогодні в Одеській національній морській академії, Херсонській державній морській академії, Київській державній академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та інших морських вищих навчальних закладах готують фахівців, які можуть працювати у складі екіпажів морських суден. Кожна із спеціальностей згідно з чинним Переліком напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців з вищою освітою в Україні, знаходиться у своєму напрямі, має свій власний цикл нормативних дисциплін, що відповідає особливостям конкретної спеціальності, та є загальним для широкого спектру спеціальностей цього напрямку.

У ході нашого аналізу, який проводився на базі Херсонської державної морської академії, виходячи з того, що нас цікавить зміст фахової підготовки студентів, ми проаналізували навчальні плани факультету судноводіння. Результати здійсненого аналізу свідчать, що, відповідно до програм та робочих навчальних планів, студенти-судноводії мають прослухати певний курс професійно орієнтованих дисциплін. На факультеті судноводіння це: «Організація та управління екіпажем», «Управління ресурсами навігаційного містках», «Застосування міжнародних конвенцій на борту судна», «Практика несення штурманської вахти», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» та ін.

Нові інформаційні технології, світова тенденція до уніфікації національних вимог, всесвітня координація інформаційних потоків змінили роль та значення вищої освіти морських спеціалістів. Якщо нещодавно судноводію було достатньо спеціальних знань, отриманих у національних центрах підготовки, то в останні роки на рівні світового співтовариства, ООН та його підрозділу ІМО — міжнародної морської організації, членом якої є Україна — ухвалено цілий ряд нормативних актів, спрямованих на підвищення безпеки мореплавства.

Для надання всезагальності та відповідальності вимогам передбачена міжнародна система дипломування моряків. Документом, що безпосередньо регламентує мінімальні вимоги до освіти судноводіїв, є Міжнародна конвенція з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ). Строк навчання судноводіїв у національній вищій школі на теперішній момент є одним з найдовших у системі вищої освіти (5,5 років).

На сьогодні формування професійної компетенції морських спеціалістів в Україні та за кордоном здійснюється у системі неперервної підготовки, яка включає в себе довузівську підготовку у профільних класах при школах, ліцеях, морських коледжах та академіях, а також у морських тренажерних центрах та на курсах підвищення кваліфікації. Дана підготовка спрямована на отримання морськими спеціалістами комплексу знань, умінь, навичок та досвіду, здатності виконувати свої функціональні обов'язки та приймати ефективні рішення, у тому числі, в екстремальних ситуаціях. Практика свідчить, що дипломований морський спеціаліст може володіти достатньо високим рівнем професійних знань та умінь, щоб діяти у стандартних ситуаціях. Але, володіючи недостатньою психологічною стійкістю у складній ситуації та нерозвиненою адаптивністю до динамічних змін в екстремальних ситуаціях, він може проявити розгубленість, затриману реакцію з прийняттям правильного рішення, нездатність передбачувати небезпечні для життя людини фактори.

Аналізуючи документ, який безпосередньо регламентує мінімальні вимоги до освіти судноводіїв, а саме Міжнародну конвенцію з підготовки, дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) 1978 року з поправками 1995 та 2010 років, ми можемо відмітити, що у ньому узагальнюються вимоги до якостей морських спеціалістів, які будуть жити та працювати в мультинаціональних екіпажах.

Підготовка морських спеціалістів до дій у стандартних та екстремальних ситуаціях, передбачає надання доказів досягнення стандарту компетентності по різних видах підготовки, в тому числі, практичну демонстрацію у приміщеннях, в яких відтворюється обстановка, подібна до реальної ситуації. Це зумовлює розвиток в системі вищої освіти різноманітних організаційних структур з перепідготовки морських спеціалістів, як за кордоном, так і в Україні (морські навчально-тренажерні центри, курси підвищення кваліфікації моряків, інститути підвищення кваліфікації плавскладу, введення спеціальних дисциплін у навчальні плани вищих морських навчальних закладів та ін.).

Особливе місце займає тренажерна підготовка, яка забезпечує відпрацювання дій у стандартних та нештатних ситуаціях, які в реальних умовах не можуть бути відтворені через ризик виникнення фактичної аварії або людських жертв. Крім того, невід'ємною частиною практичної підготовки на тренажерах є психологічна підготовка. У зв'язку з цим, перед будь-якою системою тренажерної підготовки з'являється проблема, пов'язана з вирішенням таких питань як визначення ступеня впливу психологічних якостей на здатність морських спеціалістів протистояти зовнішнім впливам, швидко та правильно реагувати на зміни ситуації, уміння мобілізувати усі сили та властивості організму до рятування.

Висновки. Таким чином, морський спеціаліст має володіти достатнім досвідом діяльності у стандартних робочих та нештатних екстремальних ситуаціях. Набути такого досвіду можливо в умовах практичної підготовки, яка передбачає відпрацювання практичних дій з використанням тренажерних модулів, які створюють близькі до реальних імітаційні ситуації.

Перспективи подальших досліджень. У якості подальшого вивчення, на наш погляд, розгляду потребують питання пов'язані з процесом професійної підготовки морських спеціалістів в умовах навчання у морських вищих навчальних закладах, який може реалізовуватися найбільш ефективно, якщо навчально-імітаційне середовище включатиме в себе тренажерні модулі, які відповідають нормативним та психолого-педагогічним вимогам конвенції ПДМНВ, зміст тренажерних модулів буде обиратися з

врахуванням принципу максимального відображення реальних професійних (штатних та екстремальних) ситуацій.

Література:

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. — К. : Інформ. системи, 2010. — 342 с.
2. Галузевий стандарт вищої освіти. Напрямок підготовки 6.070104 Морський та річковий транспорт. — Офіц. вид. — К.: «ВидавІнформ» ОНМА, 2010. — 14 с. — (Міністерство освіти і науки України).
3. Гончаренко Л.А. Підготовка вчителів до формування в учнів полікультурної картини світу: [навчальний посібник] / Гончаренко Л.А., Зубко А.М., Кузьменко В.В. — Херсон: РПО, 2010. — 196 с.
4. Гуцин А.Н. Сплочение многонационального корабельного коллектива: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Гуцин Алексей Николаевич — М.: 1994. — 213 с.
5. Кузьменко В.В. Интегрированные навчальні курси як засіб формування наукового світогляду / В.В. Кузьменко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 34. — Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. — С. 47-51.
6. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года (ПДМНВ-78) с поправками (консолидированный текст) // International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW 1978), as amended (consolidated text): СПб.: ЗАО «ЦНИИМФ», 2010. — 806 с.
7. Менеджмент морських ресурсів: навчальний посібник / уклад.: О.П. Безлуцька, А.П. Бень, М.О. Колегаєв та ін. — Херсон: Херсонська державна морська академія, 2012. — 100 с.
8. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : [монографія] / Віра Андріївна Петрук. — Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. — 292 с.
9. Сморочинська О.О. Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутніх судноводіїв // Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали І Всеукраїнської науково-методичної конференції (21-22 листопада 2011р., м. Херсон): У 2-х ч. — Ч.2. — Херсон: РПО, 2011. — С. 123-127.

Стаття відображає проблеми оптимізації вивчення фахових дисциплін у морських вищих навчальних закладах. Проаналізовано навчальні плани підготовки з напрямку «Морський та річковий транспорт» професійного спрямування «Судноводіння». Визначено особливу важливість практичної та тренажерної підготовки.

Ключові слова: оптимізація, навчальний план, фахова дисципліна.

Статья отображает проблемы оптимизации изучения профессиональных дисциплин в морских высших учебных заведениях. Проанализированы учебные планы подготовки направления «Морской и речной транспорт» профессиональной направленности «Судовождение». Определена важность практической и тренажерной подготовки.

Ключевые слова: оптимизация, учебный план, профессиональная дисциплина.

The article deals with problems of optimization of professional subjects study in maritime higher educational institutions. The training curriculum of field of study «Sea and river transport», profile study «Navigation» is analyzed. The article stresses the particular importance of practical and simulator training.

Key words: optimization, curriculum, professional subject.